

HALK EDEBİYATI

Halk Edebiyatı, sözlü edebiyatın uzantısıdır. Halkın yarattığı sözlü eserlerden oluşur. Dil., biçim, konular, duyarlıklar bakımından halk kültürüne sıkı sıkıya bağlıdır.

HALK EDEBİYATININ GENEL ÖZELLİKLERİ

1. İslamiyet'ten önceki edebiyatımızın İslam uygarlığı içindeki biçimidir. Bir anlamda sözlü edebiyat dönemimizin gelişmiş biçimi olarak düşünebiliriz.
2. Halk edebiyatı ürünleri yazılı değildir. Müzik eşliğinde sözlü olarak oluşur.
3. Divan edebiyatında olduğu gibi şiir yine egemen türdür.
4. Şiirlerde başlık yoktur, biçimiyle adlandırılır.
5. Nazım birimi dördlüktür.
6. Ölçü, hece ölçüsüdür, En çok yedili, sekizli, on birli kalıplar kullanılmıştır.
7. Şiirlere genel olarak yarım ayak hakimdir.
8. Dil halkın konuştuğu günlük konuşma dilidir.
9. Halk edebiyatı gözleme dayalıdır. Benzetmeler somut kavramlardan yararlanılarak yapılır. Söyledikleri her şey gerçek yaşamdan alınmadır.
 - Özellikle 18. yüzyıldan itibaren halk şairleri, divan şairlerinden etkilenerek aruzun belirli kalıplarıyla şiirler yazmayı denemişlerdir. Hatta divan şiirinin mazmunlarını da kullanmışlardır. Bu durumun ortaya çıkmasında halk şairlerinin, aydınlar ve divan şairlerince hor görülmelerinin, değersiz ve güçsüz sayılmalarının etkisi de vardır.

Halk şiirinde "mâni" ve "koşma" tipi olarak iki ana biçim vardır. Aslında az sayıda olan öteki biçimler bu iki ana biçimden çıkmıştır.

Dizelerin kümelenişi, dizelerin hece sayısı ve ayak düzeni bakımından özellik gösterenler "biçim", biçimi ne olursa olsun konu bakımından benzerlerinden ayrılanlar da tür adı altında toplanmıştır.

I. Anonim Halk Şiiri Nazım Biçimleri:

MÂNİ: Halk şiirinde en küçük nazım biçimidir. Yedi heceli dört dizeden oluşur. Ayak düzeni aaxa şeklindedir. Birinci ve üçüncü dizeleri serbest, ikinci ve dördüncü dizeleri uyaklı mâniler de vardır (xaxa).

Mânilerin ilk iki dizesi uyağı doldurmak ya da temel düşünceye bir giriş yapmak için söylenir. Temel duygu ve düşünce son dizede ortaya çıkar. Başlıca konusu aşk olmakla birlikte bunun dışında türlü konularda da yazılabilir.

Birinci dizesi yedi heceden az olan mâniler de vardır. Dizeleri cinaslı uyaklarla kurulduğu için böyle mânilere "Cinaslı Mâni" ya da "Kesik Mâni" denir.

TÜRKÜ: Türlü ezgilerle söylenen anonim halk şiiri nazım biçimidir. Söyleyeni belli türküler de vardır. Halk edebiyatının en zengin alanıdır. Anadolu halkı bütün acılarını ve sevinçlerini türkülerle dile getirmiştir.

Türkü iki bölümden oluşur. Birinci bölüm asıl sözlerin bulunduğu bölümdür ki buna "bent" adı verilir.

İkinci bölüm ise bentlerin sonunda yinelenen nakarattır. Bu bölüme "bağlama" ya da "kavuştak" denir.

Türküler, genellikle yedili, sekizli, on birli hece kalıplarıyla yazılmıştır. Konuları çok değişik olabilir. Ninniler de bu gruptandır.

DİVAN EDEBİYATI

DİVAN EDEBİYATI NAZİM BİÇİMLERİ

1. **GAZEL**: Özellikle aşk, güzellik ve içki konusunda yazılmış belirli biçimdeki şiirlere denir. Beyit sayısı genellikle 5-9 arasında değişir. Gazelin ilk beyti mutlaka kendi arasında uyaklı olur. Bu ilk beyte "matla", son beyte ise "makta" adı verilir. Bir gazelin en güzel beytine "beyt-ül gazel", şairin mahlasının bulunduğu beyte de "mahlas beyti" denir. **Beyitleri** arasında anlam birliği bulunan gazele "yek-âhenk", aynı güç ve güzellikte beyitlerden oluşan gazele de "yek-âvâz" gazel adı verilir.

DİVAN EDEBİYATININ GENEL ÖZELLİKLERİ

1. Nazım birimi genellikle beyittir ve cümle beyitte tamamlanır. Beyit, cümleye egemendir.
2. Nazım ölçüsü "**aruz**"dur.
3. Dili Arapça, Farsça, Türkçe karışımı olan Osmanlıcadır.
4. Şiirlerde tam ve zengin uyak kullanılmıştır.
5. Şiirlerin konuyu içeren başlıkları olmadığı için nazım biçimlerine göre adlandırılmışlardır.
6. Klişe bir edebiyattır. Duygu ve düşünceler değişmez sözlerle (Mazmun) anlatılır.
7. Anlatılan şey değil, anlatış biçimi ön plandadır.
8. Soyut bir edebiyattır. İnsan ve doğa gerçekte olduğundan farklı ele alınmıştır.
9. Aydın zümrenin edebiyatıdır. Medrese kültürü hakimdir. Genellikle saraya ve çevresine seslenir.
10. Sanatlara bolca yer verilmiş, sanat yapmak amaç durumuna gelmiştir.
11. Ulusal bir edebiyat olmayıp dinin etkisiyle şekillenmiştir. Arap ve İran edebiyatının etkisi çok fazladır.
12. Şiirde daha çok aşk, sevgili, içki, din ve kadercilik gibi konular işlenmiştir.
13. Nazım ön planda tutulmuş, nesre pek az yer verilmiştir.
14. Nesir alanında tezkireler (edebiyat tarihi görevini gören **biyografik eser**), münşeâtlar (mektuplar), tarihler, dini metinler ve nasihatnamelere de rastlanmaktadır. Bunlarda da sanat yapma amacı ön plandadır.
15. 13.yüzyılda gelişmeye başlamış 16. ve 17. yüzyıllarda en olgun dönemini yaşamış, 19.yüzyılın sonlarına kadar sürmüştür.

2. **KASİDE**: Din ve devlet büyüklerini övmek amacıyla belirli kurallar içinde yazılan uzun **şiirler**dir. En az 33, en çok 99 beyitten oluşur. Kasidenin en güzel beytine "beyt-ül kaside", şairin mahlasının bulunduğu beyte de "taç-beyt" adı verilir.

3. **MESNEVİ**: Her beyti kendi içinde uyaklı uzun nazım biçimidir. Bir anlamda Divan edebiyatında manzum **hikayeler**in yazıldığı bir biçim olarak da tanımlayabiliriz.

Mevlânâ'nın ünlü **tasavvufi** mesnevisi 25.700 beyitten oluşmuştur.

Mesneviler aşk, dini ve tasavvufi, ahlaki-öğretici, savaş ve kahramanlık, bir şehri ve şehrin güzelliklerini anlatma, mizah gibi türlü konularda yazılmıştır. Divan edebiyatında **roman** ve hikaye gibi türler olmadığı için mesneviler bir bakıma bu türlerin yerini tutmuşlardır. On bölümden oluşur. Aynı şair tarafından yazılmış beş mesneviye "Hamse" adı verilir. Hamse sahibi olarak tanınmış önemli divan şairleri: Ali Şir Nevâî, Taşlıcalı Yahya, Nev'i-zâde Atâî'dir.

4. **KITA:** *Yalnız ikinci ve dördüncü dizeleri birbiriyle uyaklı iki beyitlik nazım biçimidir. Beyitler arasında anlam birliği bulunur. Pek çok konuda yazılabilir.*

5. **MÜSTEZAT:** *Gazelin özel bir biçimine denir. Uzun dizelere kısa bir dize eklenerek yazılır. Uzun ve kısa dizeler gazel gibi kendi aralarında uyaklanırlar. Kısa dizelere "ziyade" adı verilir.*

BENTLERDE KURULAN NAZIM BİÇİMLERİ

1) **RUBÂİ:** *Dört dizelik ve kendine özgü ayrı ölçüsü olan bir nazım biçimidir. Konusu daha çok dünya görüşüne ve şairin felsefi düşüncelerine yöneliktir. Edebiyatımızda bu türün en başarılı son temsilcisi olarak Yahya Kemal gösterilmektedir.*

2) **TUYUĞ (TUYUK):** *Rubâi gibi dört dizelik bir nazım biçimidir. Edebiyatımızda en çok tuyuğ yazmış şair Kadı Burhanettin'dir. Bu biçim yalnızca Türk edebiyatına özgüdür. (Rubai, İran edebiyatından geçmedir).*

BİRDEN ÇOK DÖRTLÜKLER

1) **MURABBA:** *Dört dizelik kıtalardan oluşur. Bent sayısı 3-7 arasında değişir. Her konuda yazılır.*

2) **ŞARKI:** *Genellikle aşk, içki, eğlence konularında yazılan dört dizelik nazım biçimidir. Biçim bakımından "murabba"ya benzer. Çoğunlukla bestelenmek için yazılır. Bu biçim de tuyuğ gibi yalnızca Türk edebiyatına özgüdür. "Şarkı" biçiminin yaratıcısı ve en güçlü şairi Nedim'dir.*

NOT: *Divan edebiyatında üçlü ya da daha çok mısralı bentlerden meydana gelmiş nazım şekillerinin genel adı **MUSAMMAT' TIR**. Yani dört dizeden oluşan murabba, şarkı gibi biçimlerin; beş dizeden oluşan tahmis, taştır, tardiye gibi biçimlerin ya da altı veya daha çok dizeden oluşan biçimlerin tümünün üst başlığı **MUSAMMAT' TIR**.*

TERKİB-İ BENT: *Bentlerle kurulan bir nazım biçimidir. Her bent, sayısı 5-10 arasında değişen beyitlerden oluşur. Bendin son beytine "vasıta beyti" denir. Terkib-i bentte vasıta beyti her beytin sonunda değişir ve vasıta beyti mutlaka kendi içinde uyaklı olur.*

Terkib-i bentlerde genellikle talihten ve hayattan şikayetler, dini, tasavvufi, felsefi düşünceler anlatılmış, toplumsal yergi niteliğinde eleştirilere yer verilmiştir.

TERCİ-İ BENT: *Biçim bakımından terkib-i bente benzer ; ancak vasıta beyti her bendin sonunda değişmez ve aynen tekrarlanır. Konularında daha çok Tanrının gücü, evrenin sonsuzluğu, doğanın ve yaşamın karşıtlıkları vardır.*